

Nada Gaborovič

KAR POMNIM, SEM ŽIVELA S PISALOM V ROKI

Kar pomnim, sem živela s pisalom v roki. Pri sedmih letih, v 1. razredu osnovne šole, sem se v nekaj dneh naučila pisati in brati. Za to sem žela priznanje pri učiteljici, ki je bila vesela, da si bo z menoj dala malo opraviti. Opozorila me je samo, da ne smem govoriti tako hitro, ker mi to samo škodi. Jaz pa sem želela čimprej povedati, kar sem znala, in tega ni bilo prav malo. V tem letu mi je pognal čuden zob v ustih. Zobozdravnik je mami, ki je bila zaskrbljena, dejal, da je to »zauberzahn« in pomeni, da bom dosegla marsikaj, če bom pridna, izdrl mi ga je pa tako spretno, da nisem občutila bolečine. Večkrat sem se spomnila tega, kadar me je preganjala kakšna nelagodnost.

Ta nelagodnost se je spočenjela v meni velikokrat in preganjala sem jo tako, da sem začela pisati. K temu me je silila neka čudna moč. Nekaj se mi je porodilo v glavi, česar nisem mogla spregledati in sem neutegoma vzela v roke pero ali svinčnik in zapisala. Od prvega razreda dalje sem pozorno spremljala svoje nagnjenje in ga zapisovala. Tako se je rodil dnevnik. Pisala sem ga sleherni dan, zapisala sem vsako prijetnost ali neprijetnost. Pisala sem ga vse do leta 1952, ko sem zaradi okoliščin jenjala prelagati ure svojih dni na papir.

K temu je pripomoglo tudi to, da sem se vsa predala pisanju kratkih črtic, ki pa so me silile bolj in bolj k obsežnejšim besedilom. Snovi je bilo obilo, tako doma kot v šoli. Spomnim se, da so moji domači negodovali, ker sem samo pisala in brala, brala in pisala. Edino sprehodi v naravo so me znali odtrgati za kakšno urico ali dve od mojega najljubšega opravila. V četrtem in petem razredu so me učiteljice uporabljale za branje literarnih beril, brati sem morala tudi slovenske domače in šolske naloge; zmerom so me pohvalile, kar je bila spodbuda na spodbudo za moje početje.

Moj dnevnik se je ohranil v celoti; ko sem ga kdaj pa kdaj prebiral, sem bila zadovoljna s seboj, saj sem zajela vse zabavne plati svojega življenja in vsega, kar se je dogajalo okoli mene.

Brala sem v gimnaziji čisto vse, kar mi je knjižničarka dala v roke, dokler me lažje stvari niso več zanimale. Najrajši sem imela debele knjige,

knjižničarka pa, h kateri sem hodila na današnjo Partizansko cesto, je razumela mojo knjižno lakoto in mi je dajala romane, pri tem pa majala z glavo, kako zmorem toliko branja. Rekla sem ji, da bom tudi jaz nekoč pisala tako debele knjige, nakar mi je ponudila najnovejše, kar je prihajalo v knjižnico, in je potem, ko sem knjige vračala, želela vedeti, kaj mi je bilo všeč in kaj ne. Tako sem jela knjige presojati prav kritično. Moja mama se je smejala »špehom«, brala pa jih je ob meni tudi sama in je zmerom našla uteho zaradi težav, s katerimi se je ubadala, saj nas je bilo pet, kruh pa je služil samo oče.

Spoznavala sem tuje kraje in ljudi, »terro incognito«, kar je širilo moja obzorja. Oče, brat in sestra pa so se nasmihali nekako podcenjevalno, ko sem izjavila, da bom sama pisala, nekoč zagotovo bom. Želela sem si vse močnejše, da bi se končno odločila in se lotila obsežnega teksta. In od leta 1938 do 1940 sem svojo željo in potrebo začela uresničevati. Okoli osemsto strani sem pod naslovom *Beli jorgovan* do konca zadnjega leta pred izbruhom vojne vrgla na papir. Pisala sem tako naglo, da so nekatere besede bile komaj berljive. Žal nimam pojma, kakšna je bila usoda tega mojega besedila. Najbrž je postal pepel, ker so Nemci vse naše knjige in druge papirje sežgali, kot nam je v pregnanstvo v Srbijo sporočila soseda iz našega bloka.

Silovito me je vznemirjalo, ko sem brala dela pisateljic, Pucove, Malenškove in drugih v ženskem listu, ki ga je imela naročenega moja mama. Zavidala sem jim in si trdno obljubljala, da se jim bom pridružila, težko pa mi je bilo ob misli, da je ženskih pisateljic tako malo.

Vzornikov nisem imela, zavestno sem se temu upirala. Da bi vsaj malo zadovoljila sebe, sem za nagradni natečaj v tretji gimnaziji napisala črtico *Pesem borovcev* in bila nagrajena. Razredničarka je rekla samo: »No, mi pa imamo v svoji sredi pisateljico!«

V dar sem od vodje literarnega krožka na naši 2. gimnaziji, profesorice Milice Ostrovška, prejela nekaj knjig, naslednje leto pa mi je spet pripadla nagrada za drugo mojo črtico (naslova se več ne spominjam) iz rok profesorja Konrada Stražarja in prejela sem Prešernove pesmi ter neko knjižico Zofke Kvedrove, katero sem vzljubila bolj kot druge pisateljice.

Vojna se je nevarno bližala našim krajem. Četudi sem sledila tej nevarnosti (kar vse sem si zapisovala v zvesti dnevnik), pa sem pisala še bolj ognjevito. In brala prav tako zaneseno, tako da sem zagrešila »greh«: »špricala« sem pouk, ker se nisem mogla ločiti od knjige Margaret Mitchell V vrstincu. To je bil moj edini izostanek v vseh letih mojega šolanja.

Imela sem želje, načrte, velikansko voljo, toda vse bolj je kazalo, da bo moje hotenje pretrgala vojna. Evropa je bila že v ognju, tudi nam se je bližal, gotal je vse, kar je načrtoval Hitler in v marcu leta 1941 se je zgodilo. Potem so vkorakali nemški vojaki tudi v naš Maribor, konec je bilo šole, začele so se aretacije, sprožila se je vest, da bodo vse zavedne Slovence pognali iz Slo-

venije. Mi mladi smo pobegnili v Ljubljano, kjer smo končali vsak svoj razred, nakar smo se nekateri vrnili domov, da bi skupaj z družino stopili na trnovo pot pregnanstva. Na podelitvi spričeval v Ljubljani mi je profesor slovenščine Franc Koblar izrekel javno pohvalo, ker sem napisala najboljšo nalogo; bi me pa italijanski okupator zaradi vsebine lahko zaprl, je pripomnil.

Ko sva se s sestro vrnili v Maribor, ker so našega očeta zaprli in mu dali vedeti, da je z družino vred določen za pregnanstvo, je mene skrbelo samo to, kaj bo z mojimi rokopisi. Shranila sem jih pri nemški sosedu, kot tudi nekatere knjige; najbrž je šlo vse v ogenj; ta sosedu je namreč po naši osvoboditvi zbežala iz Maribora.

Pregnani smo bili v Srbijo, v siromašen trg Gučo, kjer smo preživljali hude čase. Moja edina radost je bilo pisanje. Moledovala sem trškega knjigararja, da mi je prodajal papir, peresnik in črnilo.

Vse to je napisano v nekaj mojih delih, največ v romanu, prvencu, *Jesen brez poletja*. Ko bi mi ne bilo mogoče pisati, bi težko prebijala čas.

Danes se mi zdi naravnost neverjetno, kako sem zmogla v štirih letih (s presledki) napisati toliko knjig v borne zvezke, z vodenim črnilom in škrabajčimi peresi. Naj naštejemo naslove knjig, napisanih v Srbiji (poleg svojega dnevnika, ki je narastel na stotine strani): trilogiji *Onkraj oceana* in *Melodija hrepenjenja* (prek tisoč in pol strani); *Dva obraza – dva svetova* (800 strani), *Večni sen*, *Sledovi se izgubljajo v mraku*, *V somraku*; torej deset zares »debelih špehov«.

Ko smo se vrnili v Maribor, nisem imela kje in s čim pisati, tako da sem se posvetila edinole študiju, dokončala gimnazijo in se 1946. leta vpisala na univerzo. V Ljubljani mi je moj nekdanji katehet dr. Anton Trstenjak posodil pisalni stroj, ko sem se mu potožila, da nimam na kaj pisati. Če se ne motim, je bil naslov romana, ki sem ga natipkala na njegov pisalni stroj, *Ljudje s Krčevine*. Po nasvetu dr. Trstenjaka sem ga poslala Mohorjevi družbi v Celje; prebral ga je Prežihov Voranc, ga zelo pohvalil, toda vtem je hudo zbolel in vsaka sled za rokopisom se je izgubila; pozneje mi je dr. Trstenjak povedal, da romana na seji niso obravnavali, ker je prišla v vodstvo »druga garnitura«.

* * *

Po letu 1947 sem se zagrizla v študij. Žal mi je bilo, da bi ne nadoknadi la izgubljenih štirih let v pregnanstvu, kajti misel, da bi kdo nekoč izdal moje romane, je bila jalova. Ideje mojih del iz pregnanstva pač niso bile v skladu s časom, ki je terjal vse drugačno pisanje.

Diplomirala sem v slabih štirih letih in 1. aprila 1950 nastopila svojo prvo službo na gimnaziji. Tri mesece sem poučevala v nižji gimnaziji, od jeseni tega leta pa sem se preselila na 2. gimnazijo, kjer sem ostala do leta 1976.

Že takoj v začetku sem vedela, da sem si izbrala pravi poklic profesorice slovenskega jezika in književnosti. Delo je bilo naporno, vrhu tega so mlademu slavistu na šoli nalagali precej bremen; ta so me tako zaposlovala, da sem svojo največjo ljubezen, pisanje, potisnila v kot, upajoč na čas, ko se bo izpolnila moja največja želja, da bi spet lahko pisala, pa tudi izdala knjige, ki so se mi snovale v možganih. Če sem želela dati od sebe vse, kar je šola terjala od mene, sem se morala predati umsko in fizično samo delu z dijaki. To sem tudi storila. Svoj odnos do ustvarjalnosti na literarnem področju sem skušala sami sebi dokazati z literarnim krožkom in izdajo šolskega glasila.

Globoko v meni pa je tlela vera, da bom morebiti vendarle čakala čas, ko mi bo zasijal žarek upanja in bom tej svoji trdni veri v svoje pisateljstvo le lahko dala duška.

Tako je minilo deset let.

Bila so to naporna in lepa leta. Z dijaki sem vselej imela sproščen odnos in vzljubila sem vsak razred. Le redko se mi je dogajalo, da sem se zaman trudila vzpostaviti najboljši odnos profesorja do dijakov, jih spodbujati za čim večjo delavnost in prihodnost, ko bodo stopili na samostojno pot.

Čas, naš sodnik, pa je ukrepal pošteno in prav. Nekega dne me je obšlo tako silovito, da moram del sebe ob šoli posvetiti vendarle tudi pisanju. Vsi pomisleki in dvomi so bili proč, vedela sem, da se ne smem še naprej bojevati s svojo strastno željo, da pišem. Mož mi je kupil pisalni stroj; stanovanje, v katero semo se preselili, je omogočalo tih kotiček zame. Pisalo se je leto 1958, ko sem po dolgem času spet sedla k pisanju. Globoko v meni je že dolgo zorela snov, da napišem roman o našem, slovenskem pregnanstvu, kar je terjalo že vseh teh deset let uresničitve.

Bila sem vajena garanja, zato me to ni oviralo pri šolskem delu. Pisala sem knjigo še brez naslova; toda vsebina je bila v meni tako izkristalizirana, da sem jo končno imenovala s pravilnim imenom: *Jesen brez poletja*. Nas, pregnance, zaznamovane v vojni vihri, nismo mogli postaviti v zaporedje letnih časov. Tako okrutna pomlad življenja za nas ni pomenila preraščanja v poletje, zajela nas bo kar jesen.

Število strani se je večalo in vse laže mi je postajalo pri duši in srcu. Zdaj se je nakopičena snov izlivala iz mene nenehno, nenehno in težak kamen je postajal lažji in lažji. Nisem se več spraševala, kako bo z objavo. Ob meni je ležal zajeten dnevnik, iz njega sem črpala vojni čas in usode našega pregnanstva.

Pisanje mi je bolj in bolj praznilo čas dogajanja v Srbiji. Knjiga je narasla že na osemsto strani, pa še me je mučilo, da nisem opisala tega in onega. Moja zmerom tako bujna domišljija si je dala zares duška, ko pa sem končala in začela prebirati napisano, sem kritično izločala mnoge strani, ostalo jih je okoli šeststo.

Ko sem v letu 1960 roman končala, sem se na pobudo pesnika Janka Glazerja oglasila s svojim zajetnim rokopisom pri profesorju Jožetu Košarju, uredniku revije Nova obzorja in uredniku Založbe Obzorja. Bila sem preplavljena s strahom, ali bo sprejel moj roman ali me bo kar odpravil, kakor sem slišala govoriti, da počno uredniki zelo pogosto. Toda bila sem presenečena, ko me je prav prijazno povabil, naj sedem in mu razložim, o čem sem pisala in kako sama občutim, torej svoj odnos do svojega dela. Povedala sem mu, da mi ni bilo lahko, toda klic v meni je bil tako močan, da se mu nisem mogla več upirati, in da sem pisala pošteno in resnicoljubno. Da menim, da morata biti ta čas in ta usoda Slovencev popisana.

Rekel je, da bo dal rokopis Jaru Dolarju, ki naj razsodi, ali je moje pisanje zraslo iz zakoreninjenosti in nujne potrebe po izpovedi ali ne.

Ni minilo veliko časa, ko me je poklical, naj ga obiščem. V meni sta se bojevala strah in upanje. In nato – profesor Košar je delo sprejel, je pa imel nekaj Dolarjevih pripomb, ki naj jih pregledam in sprejmem ali ne. Vprašal me je še, ali bi naj dal moj rokopis brati še komu, nakar sem dejala, da mora Dolarjevo mnenje biti zadostno. Nasmehnil se je in rekel: »Kar ostanite trdni, tako je prav.« Malo je pomišljal, nato pa dodal: »Izberite odlomek, ki bo knjigo napovedal, objavljen pa bo v naši reviji.«

Tako se je tudi zgodilo. Odlomek je napovedal knjigo, ki je leta 1961 izšla.

Kot mi je profesor Košar napovedal, se je zgodilo. *Jesen brez poletja* je bila kmalu razprodana, vsi pregnanci, kolikor smo se srečevali, so me iskreno pohvalili, kar me je posebej razveselilo, saj so imeli podobne usode mnogi, knjigo pa sem posvetila »tistim, ki se niso vrnili«.

»Sedaj pa,« mi je svetoval profesor Košar, »ker vidim, da zares živite s pisanjem in za pisanje, poskusite tudi s črtico in novelo. Bodite vsestranski, da boste osvojili tudi druge zvrsti pisanja.«

Moje življenje je sedaj imelo poseben smisel. Začela sem pisati, kot mi je svetoval. Jela sem pisati novele tudi za ljubljanski radio in za tedaj zanimivi časnik TT; snov me je kar naprej priganjala in priganjala; tedanji urednik za literaturo Mitja Mejak mi je bil zelo v spodbudo, kar me je posebej radostilo.

Skratka, področje književnosti se mi je širilo, kajti tudi v reviji Sodobnost so mi izhajale novele.

Vseskozi sem opazovala svet in ljudi okoli sebe, porajati so se začele humoreske in satire, ki jih je največ objavljala urednik mariborskega radia Slavko Jug.

Včasih me je kdo vprašal, od kod jemljem vse to, kar pišem. Morda kaj prepisujem.

Toda to so bile zavistne osebe. Objavljati ni bilo vselej lahko, še zlasti ne

obsežnih del. Vendar sem se ravnala po svoji nuji, da izpovem to pa ono, kar me je težilo ali mi jemalo včasih voljo do življenja. Najbolj me je prizadel neprijazen odnos, kar je veljalo zlasti za literarne ustvarjalce v Mariboru, ki so me kritizirali, ne da bi delo prebrali. Pa tudi na rovaš mnenja, da se ženska nima kaj štuliti k pisanju, naj rajši briše prah in skrbi za svojo družino, me je pogrelo. Vendar pa me je hkrati prav to spodbujalo, da se nisem kaj dosti zmenila za obrekovanja. Nekdo iz teh vrst mi je v svoji oceni mojega dela nekoč zabrusil, da ženska nima pravice do uveljavljanja v literaturi, da tudi ne more imeti pravega odnosa do moških, ker sem v mnogih svojih romanih govorila z moškimi usti.

Spoznala sem, da je pisateljstvo zaradi krivičnih presojevalcev naporna reč. Kot rečeno, me je pa to spodbujalo.

* * *

Kakor se je dogajalo moje življenje, tako sem iz njega srkala snov za svoje romane, novele, črtice, humoreske, satire, radijske igre, literarne kritike o delih domačih avtorjev, kratka, živo so me prizadevali problemi sodobnega časa. Nekaj pa je bilo tudi zajeto iz pisateljske domišljije, na primer druga in tretja knjiga, *Kali prihodnosti* in *Seženj do neba*, za katero sem prejela Kajuhovo nagrado. Leta 1967 sem za obsežen roman *Ne samo jaz* prejela nagrado mesta Maribor. Vse to je ugodno vplivalo na mojo ustvarjalnost. Vsak možen čas sem porabila za to, da sem sedla za pisalni stroj. Takrat sem prestopila v nov svet, samo moj, in začutila, da moram témo, ki me je vznemirjala, tudi izpovedati, saj me je prav to nenehno spremljalo in pehalo v spopad med seboj in svetom okoli sebe. 1969 je izšel roman o ženskih usodah *Kariatide*, ki so ga ocenili kot ženski roman. Toda vedela sem že, da take oznake nikakor ne držijo. Roman je dober ali slab, nikdar pa ženski ali moški, kot tudi ni otroške literature, pač pa literatura za najmlajše, kar sem hotela dokazati, ko sem dobrih dvajset let pisala v revijo *Kurirček* o usodah otrok v času, posebno vojnem.

Po krajšem romanu *Vsaka noč mine* sem se lotila tematike, ki me je osvojila že v pregnanstvu, ko sem napisala trilogijo *Onkraj oceana*: življenje in preživljanje slovenskih izseljencev v Ameriki. Zapisala sem nekaj iz realnosti – nekaj mojih sorodnikov je odšlo v Ameriko pred prvo svetovno vojno in so opisovali svoja pota za kruhom v pismih – nekaj pa je ustvarila moja domišljija. V obsežen roman *Seme* (1970) sem položila dva problema: slovensko izseljensko nujo in odnos do domače dežele tistih, ki so ostajali s svojo bedo in revščino v rodnem kraju. Izhodišče mi je bilo poznavanje problema izseljevanja pohorskih ljudi.

V šoli sem marsikaj doživela, zlasti mi je bila v pomoč mladost mojih di-

jakov, ki so mi marsikdaj dajali navdiha, kar velja zlasti za roman *Objokuj jutro*, ki je izšel (večino knjig mi je založila Založba Obzorja) po knjigi *Zvezdni prah*; pisalo se je leto 1975 in je pomenilo moj prodor v svet mladih in njihovih staršev, zapisanost staršev v bogatenju in mestu v družbi, namesto da bi jih zanimalo življenje njihovih otrok, doraščajočih v medsebojni napeptosti in nerazumevanju enih in drugih. V tem delu sem prvikrat rahlo stopila na tla ezoterike. V naslednjih delih, *Kukavičji sneg*, *Razdalje*, *Odvzemanja*, *Malahorna*, *Zamolkli val* in zlasti *Pogovori z ljubeznijo* (1996) se spoprijemam z motivi, ki sem jih doživljala v tridesetletjih našega časa.

Kot je zapisal v svoji knjigi Slovenski roman 20. stoletja Franc Zadavec, da sem z Malaharno dosegla vrhunec svojega ustvarjanja, lahko rečem le, da je temu bržčas tako. Sem pa pisala ta roman o svojih prednikih in našem rodu s takšno zagnanostjo kot še nobenega dela prej. V njem sem zajela s satirično ostjo ljudi, ki so živeli v meni že dolga leta. Nekdanja resnoba realisma iz prejšnjih del, razen *Kukavičjega snega*, ki razkriva misli in dejanja »junakov« satirično-realistično, ki govori o kulturniški srenji našega mesta – ta resnoba se mora umakniti humoristično satirični osti. Iz življenja okoli sebe sem črpala snov za svoje krajše proze, črtice in novele, ki so zapisovale ta naš svet in ljudi v njem. V tem pisanju sem prav uživala, s tem pa nago-varjala bralce ali poslušalce na način, ki priteguje pozornost do napak in od-tujenosti ter zasvojenosti z negativnimi odmevi, s trdobočnostjo naših ljudi. V *Malahorni* sem – lahko rečem – postavila spomenik svoji mami, ki je bila v resnici izjemna osebnost in je do konca verjela vame in bila tudi prvi kritik vsakega mojega dela do svoje prezgodnje smrti.

Po *Malahorni* in *Zamolkle val* (izhajal je v časniku Večer 1990) sem sprostila nujno, da bi upodobila v noveli svoj čas in ljudi, kar se je tudi zgodilo. Tudi moje hotenje, da prikažem ljudi in dobo v radijski igri, se je delno uresničilo. Napisala sem nekaj humoristično satiričnih, ker me je ta zvrst najbolj privlačila – medtem je bilo za menoj že na desetine humoresk in satir – in nastale so (objavljene) tele: *Vse za lep in čist jezik*, *Težave s čustvi* (iz satire v prozi preneseno v gledališki jezik), *Čakajoč na peugeota*, *Mala nočna glasba*; nekaj pa jih je obležalo v predalih urednikov.

Dopoldnevi so mi potekali v razredu, popoldnevi in prosti dnevi pa za pisalnim strojem. Snovi so me naravnost oblegale, nisem se jih mogla ubraniti. Veselje, ki so mi ga dajali moji dijaki, kadar je bil pouk uspešen – in bil je skoraj zmerom – me je spodbujalo, me zorilo, kakor je razvijalo osebnost vsakega posameznika v njegovi rasti in razvoju, da se ni čutil klasični odnos profesor – dijak.

Zelo rada sem potovala in si širila obzorja, kakor so mi jih tudi knjige. Ne le leposlovne, pač pa tudi filozofske. Spoznala sem Junga, ki mi je dajal nove poglede na življenje in svet okoli nas, nase. Globoko v meni je drema-

la tematika, ki je z romanom *Jesen brez poletja* še nisem izčrpala. Zorela je v meni leta in leta. Končno sem se je lotila in rodil se je roman, zadnji objavljeni – *Pogovori z ljubeznijo* – nadgradnja *Jeseni brez poletja*.

To me je težilo vse od leta šestdeset in sedaj sem jo jela uresničevati.

Prišel je namreč čas, da se lotim romana o letih od druge svetovne vojne in mojega pregnanstva do 1991, do naše osvoboditve, do samostojne države Slovenije: Tudi ta knjiga, *Pogovori z ljubeznijo*, je, kot mnogo drugih, prvoosebna pripoved.

Predtem sem si izpolnila dolgoletno željo, da napišem kaj iskrenega o otrocih nasploh, kakor so me ustvarjalno vznemirjali moji trije vnuki. Rodila se je knjižica stotih strani z naslovom $2 + 1 = 4$.

Ob pisanju romanov in krajših proz so nastajale književne kritike. Po letu 1970 se jih je nabralo lepo število. Ocenjevala sem domača dela, kakor so izhajala. Čutila sem, da me te vrste pisanje zelo zadovoljuje; skušala sem biti pravična do pisateljevega ustvarjalnega napora. Vsako knjigo sem temeljito prebrala, se postavila na avtorjevo izhodišče in na njegov ustvarjalni napoj. Nikoli nisem razsojala samovšečno.

* * *

Po letu 1970 sem postala urednica proze in esejistike pri reviji *Dialogi*. Začelo se je dopisovanje z avtorji, največkrat mladimi, ki so šele stopali v svet besede. Odgovarjala sem vsakemu ustvarjalcu, če je to želel in ga je zanimalo. Prenekateri se je izvil iz začetništva, stopil v vrste uspešnih.

Mladim smo posvečali veliko pozornosti vsi člani uredništva, kar velja še posebej za poezijo, ki jo je urejala pesnica Marica Škorjanec. Bila so to naporena in lepa leta; žal zagrenjena.

Konec desetletja je naš uredniški odbor odstopil, ker je bilo polen pod našimi nogami le preveč.

Po letu 1963 se je porodila v mariborskem pisateljskem krogu ideja, zelo vabljiva – Štatenberg. Srečanja na gradu Štatenberg pri Makolah. Po začetniških korakih so se utrdila, prihajali so pisatelji iz cele Slovenije in zamejstva kot tudi iz raznih jugoslovanskih krajev, pogovarjali smo se o najrazličnejših temah. Simpoziji so postali pojem, ne samo doma, marveč tudi v tujini. Udeležil se ga je cvet tujih besednih ustvarjalcev, kot je bil na primer Bohumil Hrabal, eden največjih čeških ustvarjalcev. Ali Janko Lavrin, doma iz naših krajev, živeč kot ambasador slovenske misli in del, profesor na angleški univerzi. Poseben ton je dajala skupina okoli Ahaca – Dušana Pirjevca.

Domicil nam je dala občina Slovenska Bistrica, živo prisotna na vseh področjih našega štatenberškega delovanja.

Žal je, kot tudi marsikaj drugega v našem mariborskem pododboru slo-

venskih pisateljev, Štatenberg, ki je postal pojem za pisateljska srečanja, začel polagoma usihati, dokler ni popolnoma usahnil v devetdesetih letih. Je že moral biti komu v napoto. Najhujša ovira je bila nesloga, medsebojne razprtije, podtikanja, zavist – ali še kaj drugega.

Živela sem s Štatenbergom vsa leta njegovega obstoja, v dobrem in slabem. Kljub vsemu je odprl marsikatero vprašanje, posegel tudi na področja, pomembna za nas; rodilo se je prijateljevanje s tujimi ustvarjalci, ki se z nami ne bi srečevali brez Štatenberga.

Posebno poglavje so bili literarni nastopi v najrazličnejših krajih in zlasti v šolah. Občutila sem, kaj pomeni Cankarjev stavek: V areni življenja sem stal. Srečanja so bila še posebej za učence različnih starosti in šol nekaj spodbudnega, prav tako srečanja z odraslimi, ki so bili še posebej hvaležni udeleženci, poslušalci. Čeprav so bili ti literarni nastopi dostikrat zaradi oddaljenosti krajev precej naporni, je pozornost udeležencev izbrisala marsikatero nevšečnost.

Ti nastopi so podkrepili mojo zavezanost pisanju humoresk in satir. Vselej sem brala novo humoristično črtico ali za odrasle satiro, nisem rada ponavljala prejšnjih, morda le tu in tam. Zato se jih je nabralo toliko, da bi jih bilo za dve, tri knjige.

Letos pa bo izšla vsaj ena knjiga te literature; tako mi bo laže pri duši.

Poslušalci na literarnih srečanjih so me skoraj obvezno spraševali, zakaj pišem, ali zajemam iz svojega lastnega življenja ali se zgledujem po kom. Nekoč me je neki učenec povprašal, kako dolgo še mislim pisati, saj to je naporna reč; pojasnila sem mu, da pravi literat nikoli ne more odnehati in piše do smrti. Nakar me je, zvita bučica, z zanimanjem vprašal, kdaj pa bom umrla.

Res, na teh srečanjih si se naučil marsičesa.

V svojem dolgoletnem književnem ustvarjanju sem prejela kar nekaj priznanj in nagrad. Najljubša mi je Glazerjeva.